

קליטה וסיוע לפליטים אזרחי אויב

סוגיית קליטת פליטי אויב בארץ עלתה על סדר היום הציבורי בקיץ תשס"ז בשתי הזדמנויות: פליטים הבורחים מחבל דארפור שבסודן כדי להימלט מטבח נורא המתבצע בהם, ופליטים מרצועת עזה שברחו בשל מלחמות פנימיות בין ארגוני המחבלים. אכן כואב וקשה לראות אנשים, נשים וטף במצוקה נוראה. השבתם המיידית למקומם או הישארותם במצבם הן לעתים גזרת מוות, או קרוב למוות. היקלטותם במדינת ישראל, או לפחות סיפוק צורכיהם המידיים (מזון, תרופות וכדו') יכולים בוודאי לסייע להם ולהקל עליהם. אלא ששתי קבוצות אלו הן פליטי אויב. הפלשתינאים הם אויבים פעילים, ורצועת עזה הוגדרה כמדינת טרור. אמנם אין לקבוע בהכרח שהאזרחים הללו שותפים במעשי טרור, אך קשה להתעלם מהעובדה שהם באים מתוך קבוצה של אויבים הרוצים בהשמדתנו ופועלים לשם כך מדי יום. סודן נחשבת כמדינת אויב בהיותה מדינה איסלאמית, וחייליה אף השתתפו במלחמות נגד מדינת ישראל. האם נכון להגיש להם עזרה, לקלוט אותם באופן זמני עד שעניינם יסתדר במקום אחר בעולם?¹

שאלה נוספת החוברת לכאן היא: היו מצבים שבהם גם עם ישראל היה נתון לרדיפות ולפרעות, ויהודים ביקשו וגם קיבלו מקלט בטוח במדינות מסוימות. מאידך חוו יהודים את המצב הנורא שבו הופקרו למוות אכזרי בידי מדינות שסירבו לקלוט אותם (אחרי גירוש ספרד ובתקופת השואה באירופה). האם משמעות הדבר היא שעם ישראל ומדינתו צריכים להציב לעצמם נורמה הומניטארית גבוהה ובכל מקרה לקלוט פליטים, גם אם הם פליטי אויב?

מדינת ישראל אפשרה לפלשתינאים לעבור את הגבול והשאירה אותם במקומם, ואילו הפליטים מסודן חצו את הגבול, הצבא קלט אותם קליטה ראשונית אך עזבם אחר כך, וגופים פרטיים – אזרחיים – טרחו לסייע להם ולמצוא להם סידור כלשהו. האומנם נהגה מדינת ישראל נכון? מיעטנו להציע כאן סוגיות הלכתיות, פוסקים ושו"תים לפתרון העניין. ננסה ללמוד מתוך המסופר במקרא כיצד ראוי לגשת לדיון במצבים כאלה. אין למדים הלכה ממקרא, אך ניתן לקבל כיוון על מנת להציע את ההלכה בסוגיה.

א. בקשת הגבעונים

יהושע בן נון כבש את הארץ משבעת העממים. על פי מסורת חז"ל, הוא הציע לעמים הללו כמה אפשרויות: לעזוב, להשלים או להילחם (ויקרא רבה יז, ו; רמב"ם הל' מלכים ו, ה). הגבעונים אמנם משלמים עם ישראל, אך בעורמה, כשהם מציגים את עצמם כבאים מארץ רחוקה (יהושע ט, ד-ט). לדברי הרמב"ן (דברים כ, י), בשל היותם מארץ רחוקה יש לקבלם למס ועבדות אם רצונם לחיות בארץ, אך אין דרישה שיקבלו על עצמם שבע מצוות בני נח. לדעת הרמב"ם (הל' מלכים ו, א-ה) נדרשת גם קבלת שבע מצוות בני נח.

הגבעונים לא הציגו עצמם כפליטים, אך בעקבות מה שאירע אתם ניתן ללמוד שגויים הרוצים להיקלט בקביעות בארץ ישראל, עליהם לקבל את מרות השלטון בארץ (= מס ועבדות), וכן את

¹ כמובן, אם מדובר על קליטת קבע או על הצפת המדינה ברבבות רבות של פליטים, יש לבחון את הנושא מחדש.

שבע מצוות בני נח. כיום לא ניתן לקבל את שבע המצוות בפני בית דין מפני שהדבר תלוי בקיום מצוות יובל (ערכין כט, א), אך אם ידוע על האנשים המסוימים הללו שהם אינם עוברים על שבע המצוות הללו, ניתן לאפשר להם להיות בארץ (ראב"ד, הל' עבודה זרה י, ו).

ב. דוד מחיה איש מצרי

במלחמות ישראל במקרא מצינו שתפסו שבויים, ולא זו בלבד שלא הרגו אותם והחזירו אותם למקומם, אלא שהחיו אותם באופן אקטיבי בכך שנתנו להם מאכל ומשקה. כך מצאנו אצל דוד המלך ואנשיו, שסייעו במזון לאזרח עמלקי-מצרי בעת מלחמתם בצקלג (שמואל א ל, יא-יט):
וימצאו איש מצרי בשדה ויקחו אתו אל דוד ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים. ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלושה ימים ושלושה לילות. ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי... אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה... ואת צקלג שרפנו באש. ויאמר אליו דוד: התורדני אל הגדוד הזה? ויאמר: השבעה לי בא-להים אם תמיתני ואם תסגירני ביד אדני ואורידך אל הגדוד הזה...

קודם כול, דוד ואנשיו מחיים את אותו אדם הנראה כאיש מצרי, ורק אחר כך שואלים אותו מי הוא ומציעים לו לשתף עמם פעולה. יתכן שהם לא ידעו כלל בתחילה שהוא איש מצרי, והוא נקרא כך על שם סופו (מצודת דוד). מכל מקום, ניתן להפעיל שיקול דעת, ונכון להציל ממוות גם מי שנראה שייך לאויב. לעתים השארתו בחיים תביא תועלת גדולה יותר כמו שהיה אצל דוד.

ג. אלישע הנביא מאכיל שבויי מלחמה

דבר דומה מצינו אצל אלישע הנביא. ארם צרים על ישראל, ה' מכה אותם בסנוורים, והם מוצאים עצמם לכודים בתוך שומרון (מלכים ב ו, יד-כ).

ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראותו אותם: האכה אכה אבי? ויאמר: לא תכם. האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה? שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדוניהם. ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל אדוניהם. ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל. (שם, פסוקים כא-כג)

אלישע מצווה את יורם בן אחאב מלך ישראל להחיותם, להאכילם ולשלחם לארצם, כשהאינטרס הוא שגדודי ארם לא יבואו יותר להילחם בישראל, ולפחות לא בתקופה הקרובה.

"ויכרה להם כרה גדולה", הרי הוא אומר: טובה חכמה מכלי קרב. גדולה פסקין (=שלום) שעשע אלישע, יותר מכל כלי מלחמות שעשע יורם בן אחאב, שנאמר: "ויאמר לא תכה".
"ויכרה להם כרה גדולה", אין "כרה" אלא לשון שלום, כאדם שאומר לחברו שלום עליך כירי כירי. (ילקוט שמעוני, מלכים ב רמז רלא)

ישנם מצבים שבהם יש לנהוג בחכמה ולהחיות אפילו כשמדובר בחיילי האויב, ופעמים שהדבר מונע התקפה עלינו. אמנם זה לא החזיק מעמד זמן רב, שהרי בהמשך הפרק נאמר: "ויהי אחרי כן ויקבץ בן הדד מלך ארם את כל מחנהו ויעל ויצר על שומרון" (מלכים ב ו, כד), אבל אין זה מבטל את הרווח שהיה לכך בטווח הקצר. יתכן שגם כאן, יהיה מקום לספק לאותם פליטים מזון ועזרה ראשונית אחרת, כשהמטרה היא להפשיר אולי את יחסי העוינות והאיבה בינינו ובין אויבינו, ולהשיבם אחר כך למקומם או למצוא להם פיתרון אחר.²

² עי' בספרו של הרב אלתר דוד רגנשברג, 'הלכות שבויים', משפט הצבא בישראל, עמ' מז-נ.

ד. "משום איבה"

מאחר ומדובר באזרחים ולא בלוחמים, יש אולי מקום להתייחס לכך גם מזווית נוספת. חכמים תיקנו תקנות בין יהודים לשאינם יהודים "מפני איבה"³. וכך נפסק בשו"ע (יר"ד קנח, א):

עובדי גלולים משבעה העממין, שאין בינינו וביניהם מלחמה... אין מסבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות... אם לא היכא דאיכא משום איבה.

ניתן לראות באזרחים אלו – אנשים, נשים וטף - ככאלה שאין בינינו וביניהם מלחמה, ובוודאי לא באופן ישיר. הם אינם משבעת עמי כנען, ואין מדובר בעובדי עבודה זרה. אסור לרחם על מנהיגי האויבים, המחוללים ומניעים את המלחמה נגד עם ישראל. בשעת המלחמה, גם אין לרחם על חיילים המייצגים במעשיהם את האומה או הקבוצה הנלחמת בנו, וודאי שאין לרחם על מחבלים שהצטרפו לארגוני הטרור מרצונם החופשי, אלא אם כן יש אינטרס אחר שיביא תועלת גדולה יותר לעם ישראל. אך אזרחים פשוטים, שלא בהכרח שייכים למעגל המלחמה, יתכן וניתן לסייע להם סיוע דחוף וזמני, כל זמן שמסתבר שהם לא ינצלו זאת לרעה.

לזה יש עוד להוסיף את החשש מפני איבה של אומות העולם, לאו דווקא מאומתם של אותם אזרחים המבקשים עזרה. אלא שכאן צריך להפעיל שיקול דעת רחב ולבדוק אם אמנם תתעורר איבה כנגד מדינת ישראל או כנגד יהודים בארץ ובח"ל, אם לא נושיט יד לעזרה לפחות ברמה הבסיסית⁴.

ישנם מצבים שבהם אומות העולם מתייחסות בצורה אוהדת למצוקה של מדינה מסוימת כמו לאחר אסון טבע. במצב כזה קשה לעמוד מנגד ולא להיות שותף בעזרה, ובוודאי אם מדובר במדינה ידידה. אכן, מדינת ישראל שולחת מדי פעם משלחות הצלה למדינות כאלה. אמנם כשמדובר במדינת אויב, גם אומות העולם אינן מצפות שמדינת ישראל תציע את עזרתה.

אך ישנם מצבים שבהם אומות העולם אדישות לחלוטין למצוקה של מדינה מסוימת או של קבוצה מתוכה. אם המדינה או הקבוצה המסוימת ממנה היא ביחסי עוינות ומלחמה אתנו, גם כאן אין ציפייה לסייע, וקל וחומר, כאשר מדינות אחיות, כמו מצרים, מסרבות לסייע. בסיכומו של דבר נדרש בכל סיטואציה לבדוק ולהעריך היטב, אילו השלכות יכולות להיות למדינת ישראל או אף ליהודים בחו"ל, אם יסייעו או לא יסייעו לאותם אזרחים, ובהתאם לכך לפעול; אם כי יש להימנע מהצגה של מוסרניות נלעגת. ברור גם שאותם פליטים היו רוצים להמשיך ולהתגורר בסביבה התואמת את אורחות חייהם ותרבותם, ורצונם לקבל סיוע נובע מאילון, עד אשר יימצא להם סידור מתאים.

ה. יהודים שקיבלו מקלט אצל גויים

היו מלכים מישראל וכן יהודים פשוטים, שקיבלו מקלט אצל מלכים גויים ואף אויבים. האם העובדה שמלך גוי או מדינה זרה, קלטו וסייעו ליהודים בעת מצוקה, מחייבת גם את המדינה היהודית לנהוג כך? טיעון הנשמע לעתים הוא: אף אנו כעם הגולה מארצו רצינו שיקלטו אותנו

³ עבודה זרה ו, ב - קבלת מתנה מגוי ביום אידו; עבודה זרה כו, א - יילוד בשכר עובר גוי ובשבת ועוד. ראה באנציקלופדיה תלמודית בערך "איבה".

⁴ מסיבה זו נהוג להתיר כיום לרופאים יהודיים לעשות אף מלאכות דאורייתא בשעה שהם עוסקים בשבת ברפואת גוי. ראה את דברי הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר, ח"ח, א"ח ס' לח, שכינס מקורות רבים בעניין זה.

בארצות הגויים בעת צרה, בשנות השואה האיומה. מדוע לא נעניק יחס דומה לגויים הרוצים להיקלט אצלנו, או שלפחות נעניק להם עזרה ראשונית? יש לזכור שממשלת סודאן אפשרה לעולי אתיופיה לעבור בשטחה בדרכם לארץ למרות היותה מדינה ערבית, ויש מקום למידה מסוימת של הכרת הטוב כלפי אזרחיה.

1. דוד אצל מלך גת

על הליכתו של דוד לאכיש בזמן שברח משאול, דרשו חז"ל:

"ויקם דוד ויברח... אל אכיש מלך גת"... ועדיין לא נסתפג דמו של גלית! כיון שראו אותו, היה אגיסו בא ברגליו, אמר לו: הרי דוד שהרג אחיך בא אצל אכיש. אמרו לו: נהרוג למי שהרג אחינו. אמר להן אכיש: ולא במלחמה הרגו?!... (מדרש תהלים לד, א)

דוד הסתכן מאוד בבקשת מקלט מאכיש, שהרי הוא הרג את גיבורם גלית ועוד כמה מהם (רד"ק, שמואל א כא, יג). אכיש עצמו ניסה לגונן עליו, בטיעון שכך היה ההסכם, אך עבדיו לחצו עליו. על כל פנים, אולי יש אפשרות ללמוד מ"המתקונים שבאומות העולם" בהיבט זה, שיש מקום לתת מקלט מדיני לבן העם האויב אף אם היה שותף במלחמה נגדנו, כל זמן שלא חרג מחוקי המלחמה המוסכמים בין האומות ואיננו "פושע מלחמה". אם כי יתכן שאכיש חשב לתת מקלט לדוד רק מתוך שיקול אינטרסנטי, כדי להחליש את שאול.

2. דוד אצל מלך מואב ומלך עמון

דוד מבקש ממלך מואב מקלט לבני משפחתו (שמואל א כב, ג-ד):

וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי א-להים. וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה.

אך גד הנביא מצווה עליו לברוח משם (שמואל א כב, ה):

ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה לך ובאת לך ארץ יהודה וילך דוד ויבא יער חרת.

ר' ישעיהו מטראני (פירוש הר"ד שם) מסביר שמלך מואב רצה למסור אותו ביד שאול ועל כן נצטווה לברוח משם. על פי מסורת חז"ל, כשדוד עזב את מואב, הרג מלך מואב את בני משפחתו:

...לכך קראו "סיר [רחצי]", מה הבשר מתעכל בסיר כך נתעכלו שם. שהרגם מלך מואב ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדוד שברח אצל נחש מלך בני עמון. ושלח מלך מואב אחריו ולא רצה ליתנו. והוא החסד שעשה נחש עם דוד. (במדבר רבה יד, א)

לימים רצה דוד לגמול חסד עם צאצאי נחש מלך עמון ולנחם את בנו:

וימת מלך בני עמון וימלך חנון בנו תחתיו. ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד, וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו אל אביו, ויבאו עבדי דוד ארץ בני עמון. (שמואל ב י, א-ב; דברי הימים א יט, א-ב)

תגובת חנון ועבדיו היתה שלילית:

ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרות את מדווייהם בחצי עד שתותיהם וישלחם. (שמואל ב י, ד [דברי הימים א יט, ד])

חז"ל רואים במעשהו של דוד התנהגות לא נאותה, ובשלה התבזו אנשי דוד:

"צרוך את המדינים". אע"פ שכתבתי: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", לאלו [=עמון ומואב] לא תעשו כן, "לא תדרוש שלומם וטובתם". את מוצא במי

שבא עמהם במדת רחמים, לסוף בא לידי בזיון, מלחמות וצרות. ואיזה? זה דוד: "ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש". אמר לו הקב"ה: אתה תעבור על דברי? אני כתבתי "לא תדרוש שלומם וטובתם", ואתה עושה עמם גמילות חסד? "אל תהי צדיק הרבה". שלא יהא אדם מוותר על התורה, וזה שולח לנחם בני עמון ולעשות עמו חסד? סוף בא לידי בזיון.... ובא לידי מלחמה עם ארם נהרים, ומלכי צובה, ומלכי מעכה, ועם בני עמון - ד' אומות... מי גרם לדוד כך? שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה: "לא תדרוש שלומם", לכך כתיב "צרור את המדינים". (במדבר רבה כא, ה)

בדרישת השלום וברצון לנחם את חנון בן נחש על מות אביו, עבר דוד על צו התורה והעונש היה שהמנחמים התבזו⁵. מכאן, שלא תמיד נכון להחזיר את אותו יחס למי שנתן מקלט למי מבני ישראל. אמנם אחיו של דוד ברח וקיבל מקלט אצל נחש העמוני, אך טובה פרטית שנעשתה לאדם מסוים, אף אם הוא אחי המלך, אינה עומדת אל מול דרישה עקרונית ורחבה יותר שלא לדרוש בטובתה של האומה הזאת כלל. יש לזכור שאותו נחש העמוני דרש מיושבי גלעד להיכנע לו בתנאים משפילים. גם יתכן גם שנחש קלט את אחי דוד, מאחר והוא ידע שזה כנגד רצונו של שאול שהיה אויב שלו באותו זמן, ולא משום שרצה לעשות חסד עם אחי דוד (דעת מקרא לשמואל ב' י, ב). יש גם להתעמק בשאלה מה הם השיקולים העומדים בפני עמים אחרים, ובוודאי בפני אויבים, כשהם קולטים לארצם פליטים יהודים. אם מסתבר שיש כאן אינטרסים וחשבונות אחרים לא ענייניים, אזי בוודאי שאין שום מחויבות להשיב להם יחס דומה.

3. דוד ואנשיו שוב אצל מלך גת

דוד והאנשים ומשפחותיהם שהתקבצו סביבו ממשיכים לברוח מפני שאול, ודוד חוזר ומבקש מקלט אצל אכיש מלך גת (שמואל א' כז, א-ב). אולם דוד לא גמל אחר כך טובה או חסד עם אכיש על שהותו אצלו, מאחר ומגמותיו של אכיש היו שונות לחלוטין: "ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לעבד עולם" (שמואל א' כז, יב). רצונו היה שדוד יהיה עבדו, והוא בוודאי לא התכוון לסייע לדוד לבסס את מלכותו. כשמדובר על בניין מלכות ישראל, כשחלק מהבניין נעשה בארצו ובחסותו של מלך אויב, דוד איננו מבקש לפצות או לוותר, ובבוא העת הוא כובש את המקום.

אכן הגלות היא עונש, ואף גלות היא אינה המקום שבו צריך להיות עם ישראל כאומה, ואף לא יהודי כפרט. עונש הגלות הוא לא רק בכך שאנו מחוץ לארצנו, אלא גם בכך שאין ביכולתנו לשוב לארצנו שלנו. לא רק זאת, לשום מקום שאליו גלינו מארצנו לא התייחסנו כארץ אויב. אין ולא היה לעם ישראל רצון להיות ריבון במקום, לכבוש את המקום ולשלוט על התושבים הקבועים שם. היה צורך להסתדר מבחינה אישית וקהילתית, ולכן היה רצון לקבל יחס טוב וחיובי מהשלטון ומהתושבים, אך לא היו שאיפות מדיניות. בני דתות אחרות (אסלאם ונצרות)

⁵ ר' אליעזר ממיץ (יראים סי' רנ) כותב שאמנם דרישת שלום אסורה, אבל תשלומי שלום מותרים, כגון אם עשו עמך חסד מותר לפקדם לשלום, שנאמר: "וימת מלך בני עמון וימלוך חנון בנו תחתיו ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו". את דברי ספר היראים מביא הכס"מ (הל' מלכים ו, ו), והקשה: "ויש לתמוה על זה שאמרו חז"ל במדרש שלא כהוגן עשה דוד בזה". אם מותר לשאול לשלום כאשר עשו חסד, מדוע חז"ל ביקרו את דוד על מעשיו? האור שמח (שם) מתרץ שנחש, אביו של חנון, עשה חסד עם דוד, ולכן היה יכול לשאול לשלום של נחש, אך לא לשלום בנו. וצ"ע.

ראו בנו מורדים, רצו להעביר אותנו על דתנו (מסעי צלב, מיסיון, ג'האד), וכן עמים אחרים ראו בנו קבוצה לא רצויה, והעלילו עלינו שאנו אשמים בכל הצרות והחסרונות שבמקום (אנטישמיות). אך לא כך היה יחסנו להם ולפחות מבחינה דתית. לעומת זאת, הנושא שבו התמקדנו עסק בפליטים אזרחים של מדינות או ארגוני טרור שהם אויביה של מדינת ישראל, ועל כן אין מה להשוות בין הרצון של יהודים לקבל מקלט במקום מסוים עד יעבור זעם, לבין סוגיית קליטת פליטי אויב.

בנוסף, וללא קשר לשאלה אם המעוניינים להיקלט הם אויבים או לא, התורה והנביאים מזהירים כמה וכמה פעמים מהשפעות תרבותיות שליליות. גויים שאינם שומרים את שבע מצוות בני נח, לא יוכלו להיקלט כאן. העובדה שיהודים נאלצו לבקש מקלט אצל הגויים הללו בארצותם עם כל התועבות השליליות שנפוצות בהם, היא חלק מעונש הגלות. זה לא מחייב אותנו כעם וכמדינה לקלוט כל אחד אם אינו עומד בתנאים הללו.

אך אם מדובר בקליטת פליטים גויים שהם אזרחי מדינות שאינן מוגדרות כאויב - צבאי או רוחני, אזי יש לתת להם עזרה ראשונה, ובוודאי אם מדובר על מדינות ידידותיות, ובמיוחד אם הם סייעו ליהודים בעבר.

ו. "לא תסגיר עבד אל אדוניו"

התורה מצווה לקלוט עבד שברח ולא להשיבו לאדונו (דברים כג, טז-יז):

לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדניו. עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו

האם ניתן ללמוד דבר מה מפסוקים אלה על סוגיית הפליטים?

פרשני המקרא קושרים פסוקים אלה לפסוקים שקדמו להם, העוסקים במלחמה. מדובר על עבד שניצל את מצב המלחמה וברח מאדונו לארץ ישראל, כשמטרתו להשתנות ולהפסיק לעבוד עבודה זרה:

"לא תסגיר עבד אל אדוניו" - בגוי שניצל מעבודה זרה הכתוב מדבר.

(ספרי דברים רנט, יז)⁶

כי הוא בא לכבוד השם הנקרא על ישראל. ואם העבד יסגירנו ישראל אל אדוניו, הנה זה חלול השם.

(אבן עזרא דברים שם)

הרמב"ן מציע טעם נוסף:

ועוד, שיתכן שילמד דרך מבוא העיר, כי בענין כזה ילכדו מדינות רבות על ידי העבדים והשבויים הבורחים משם.

דהיינו קליטתו היא לטובתנו, לא לטובתו.

⁶ דברים ברוח זו: רמב"ן שם; רמב"ם, ספר המצוות לא תעשה רנד; ספר החינוך מצוה תקסח; אברבנאל דברים כג, טז. רש"י (גיטין מה, א) מסביר שהאיסור להחזיר עבד לאדונו נועד שלא ישוב לעבוד שם עבודה זרה. בתורה תמימה דברים שם אות פ מדגיש שהתורה לא כתבה 'שבו' כמו 'וישב מנו שבי' אלא דווקא "עבד" על מנת ללמד שדינים אלו חלים דווקא על עבד גוי שברח מחו"ל כדי שלא לעבוד עבודה זרה. הרא"ם פירש שמדובר על עבד ישראל שברח מחו"ל לארץ, אך המשנה למלך (הל' עבדים ח, י) הוכיח שלא זו כוונת הכתוב, ולא כך פירשו חז"ל.

ספר החינוך (מצוה תקסח) מדגיש שאין מדובר על חשש רוחני שמא העבד ישוב לעבוד עבודה זרה, אלא שיחזור להיות עבד:

הכל מזהרים שלא להשיבו אל אדוניו אחר שהוא בורח אל הארץ הנבחרת. ועובר על זה ותפשו והשיבו אל אדוניו עבר על לאו זה. אבל לפי הדומה שאין בו חיוב מלקות, לפי שאין החיוב אלא כשמחזירו לעבדות, ושמא לא יעבוד בו אדוניו עוד, ואין מלקין מספק. חז"ל הציבו מול הפסוק העוסק באיסור הסגרת עבד את האיסור להושיב עובדי עבודה זרה בינינו. ומתוך כך הסבירו (גיטין מה, א) שהמדובר בעבד כנעני של ישראל שברח מחז"ל לארץ. בטעם הדבר כותב הרמב"ן (דברים שם): שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ השם, וינצל מעבוד היושבים על אדמה טמאה ושאין כל המצוות נוהגות שם.

ולא זו בלבד, אלא אפילו עבד כנעני שלא נימול והוטבל ואין דינו ישראל, גם כן דינו כן. "אשר ינצל אליך מעם אדוניו" - לרבות גר תושב.⁷ (ספרי דברים רנט, טז)

לדברי הרמב"ם, ברצונו להצטרף לעם ישראל כגר צדק (הל' עבדים ח, י-יא; שו"ע יו"ד רסז, פה). על פי דברי פוסקים ופרשנים ראשונים, הפסוקים אינם מורים הוראה גורפת שבכל מקרה אין להחזיר עבד שברח לאדונו. ישנם מצבים שעבד יברח מאדונו, ובכל זאת יש להחזירו לאדונו. אם עבד יברח מאדונו שבחז"ל למקום אחר בחז"ל יש להחזירו לאדונו:

שמפני כבודה של ארץ ישראל יצא לחירות. ומאי דכתיב "לא תסגיר עבד אל אדוניו", ההוא בעבד שברח מחז"ל לארץ ישראל. אבל מי שברח לכל מקום שבעולם לא. הילכך עבד זה שברח מחז"ל יחזור לרבו.⁸

אף אם יברח לארץ ישראל, יש ראשונים הסבורים שאם האדון היהודי יעלה לארץ וירצה להמשיך להיות אדונו של העבד שברח, לא יהיה חייב לשחררו.⁹ יש הסוברים שעל העבד הבורח להימכר לאדון בארץ ישראל,

דאם לא כן, כל העבדים יפקיעו עצמן מידי אדוניהם שיברחו לארץ.¹⁰

מכל מקום, הפסוק עוסק בעבד גוי שברח מחוץ לארץ מאדונו היהודי לארץ ישראל, ובכוונתו לחיות בה כגר תושב, או אז: "לא תסגיר עבד אל אדוניו". גם אם בכל זאת יעברו על איסור התורה ויחזירוהו לאדונו, אין חשש שאדונו יהרגנו או יפגע בו, אלא שהוא יחזור לעבוד עבודה זרה, או שהוא יחזור להיות עבד.

סוגיית הפליטים שבה אנו עוסקים איננה דומה לאמור בפסוקים. הפליטים אינם עבדים (ובכלל לא ניתן לממש את הלכות עבדים כיום, מאחר ויובל אינו נוהג), והם ברחו לכאן שלא על מנת להתגייר, ויש לוודא שהם שומרים שבע מצוות בני נח. אמנם כן, כאמור לעיל, לו יהיה ברור בוודאות שהם מתכוונים לשמור שבע מצוות בני נח, הם מקבלים את ריבונות עם ישראל בארץ, ואין להם שאיפות לאומיות, יוכלו להישאר כאן.

7 כך פירשו: רש"י בערכין כט, א ד"ה כתיב; תוס' גיטין מו, א ד"ה כיון; יראים סי' ריג.

8 תשובות הגאונים שערי צדק, ח"ג שער ו סי' יב וסי' כו.

9 ראה: רא"ש גיטין ד, לג; ר"ן גיטין (כה, א בדפי הר"ף); שו"ת רדב"ז ח"ה סי' כז ועוד.

10 תוס' כתובות קי, ב ד"ה הכי גרסינן. ראה עוד בהלכה ברורה גיטין מה, א; ספר המפתח במהדורת הר"ש פרנקל הפניות רבות.

החובה לסייע להם בעזרה ראשונה היא חובה אנושית פשוטה, אך אין זה קשור לאיסור: "לא תסגיר עבד אל אדוני". אין לדרוש פסוקים שחז"ל הגדירו בצורה ברורה במה מדובר בהם, וכך הם גם מופיעים בספרות ההלכה (רמב"ם ושר"ע), וללמוד מהם תובנות אוניברסאליות נבואיות, המעקרות את הפסוק מתוכנו. גם על פי פרשני הפשט (כמו הרמב"ן ואבן עזרא) מדובר על גויים הבאים לכאן על מנת לחבור רוחנית לעם ישראל, ולא כארץ מקלט נוחה. נוסף עוד, שיש אנשים וגופים המסייעים בקליטה ובטיפול בפליטים הללו, מתוך רצון ואמפתיה לסייע לאנשים במצוקה. אך יש גם כאלה שהמניע שלהם הוא אידיאולוגי והוא בא ממקום אחר. הם מעוניינים לקלוט כמה שיותר גויים בארץ, וזאת בנוסף להעלאתם ארצה ביוזמתם של גויים רבים במסווה של יהודים במהלך השנים האחרונות. מעשים אלו נעשים על מנת ליצור תשתית למדינת ישראל אזרחית ולא בעלת רוב ואופי יהודי, ומכך צריך להיזהר. כאמור, יש לתת עזרה ראשונית אנושית, אך לא קליטת קבע.

סיכום

א. האפשרות לקלוט פליטי אויב בקביעות בארץ היא עם קבלתם את מרות שלטונו של עם ישראל בארץ, וביוזמתו שהם מקיימים שבע מצוות בני נח. יש לבדוק אחריהם ולראות אם אמנם הם עומדים בתנאים הללו. אך גם זאת בממדים מוגבלים.

ב. החייאת שבויי אויב יכולה להיעשות על מנת להשיג הישגים לעם ישראל או למנוע פגיעה בעם ישראל או אף ביהודים בחו"ל, ובהתאם למוסכמות ואמנות בינלאומיות שגם מדינת ישראל התחייבה להן. אין מדובר על שיקולים מטעמים הומאניים ומוסריים, שהרי מדובר על אויבים שרוצים להשמידנו ולפגוע בנו, ולו היה הדבר ביכולתם היו עושים זאת גם עתה.

ג. פליטים אזרחי אויב, יש מקום לנהוג אתם במידת החסד, וכפי שנהגו מלכי ישראל בעבר, ולספק להם אמצעי מחיה בסיסיים עד שיימצא להם סידור מתאים ונאות למענם, ובמיוחד אם תתעורר איבה מצד אומות העולם אם לא ננהג כן.

ד. העובדה שיהודים קיבלו מקלט וסיוע במדינות מסוימות כשהם היו נרדפים ובמצוקה, איננה מחייבת להחזיר לאזרחי אותן מדינות את אותו יחס, ובוודאי לא באופן גורף לכל מדינות העולם, ועל אחת כמה וכמה למי שהוא מוגדר כאויב. תמיכה ועזרה לאויבים יכולה להביא בעתיד לנזקים צבאיים מדיניים ואף רוחניים. כל מקרה יידון לגופו על פי העקרונות שנכתבו למעלה. אך לאזרחים פליטים של מדינות ידידותיות יש לסייע בצורה משמעותית יותר, ואף לשלוח סיוע ועזרה לשם אם הדבר נצרך.

ה. הפסוק: "לא תסגיר עבד אל אדוני" עוסק בעבד גוי שברח מחו"ל מאדונו היהודי, ומטרתו לחולל מהפך רוחני, ולהתנתק מאורחות חייו כגוי. רצונו הוא להיות בארץ ישראל כגר תושב או אף כגר צדק. זאת לא הסוגיה שבה אנו דנים. אמנם כן, ניתן ללמוד מהפסוק שאם יתברר שבכל זאת הם שומרים שבע מצוות בני נח, ניתן להשאירם בארץ לאחר שהם כבר נכנסו לכאן (כאמור לעיל בסעיף א).